

УДК 338.43

[https://doi.org/10.33296/2707-0654-15\(30\)-06](https://doi.org/10.33296/2707-0654-15(30)-06)

СЛАСТЯНИКОВА АНЖЕЛІКА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0002-5170-6113>

РУСАНОВ АРТЕМ

здобувач 1 курсу третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0687-9472>

РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ У ПОВОЄННІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. В статті розглянуто значення і роль створення та розвитку сільськогосподарських кооперативів у повоєнній трансформації економіки України. Показано сучасний стан українського сільського господарства, його місце в українській та світовій економіці. Акцентовано увагу на здобутках та недоліках, що притаманні аграрному сектору економіки України. Досліджено рівень розвитку сільськогосподарських кооперативів в світі, їхні переваги та проблеми, з якими вони стикаються. Зазначено, що до їхніх переваг відносять: демократичність виробничої та управлінської діяльності; зменшення витрат на одиницю продукції, збільшення прибутку та кращий захист від економічних ризиків у порівнянні з індивідуальними фермерськими господарствами; значні можливості для оптимального виходу на ринки збуту; покращення соціального становища у своєму регіоні за рахунок більш справедливого розподілу зароблених коштів та спрямування частини з них на соціальні потреби. В той же час особливі відносини власності, що існують в кооперативному секторі, призводять до певних серйозних проблем, до яких можна віднести: розбіжності в колективі з приводу принципів розподілу чистого прибутку та різниці у доходах членів кооперативу;

© Українська інженерно-педагогічна академія

© ГО «Школа адаптивного управління соціально-педагогічними системами»

© Сластиянікова А., Русанов А.

недостатні фінансову стійкість та можливість швидкого акумулювання необхідних для виробничих потреб коштів; слабкість економічної підготовки персоналу; низький рівень використання сучасних технологій землеробства. Розроблено рекомендації щодо вирішення головних з цих проблем, значна частина яких тотожна тим, що існують в компаніях, які належать їхнім робітникам. Наведено приклади вирішення аналогічних питань у різних іноземних сільськогосподарських кооперативах. Зроблено акцент на необхідності державної підтримки кооперативного руху в країні шляхом розробки спеціальної комплексної програми по створенню та розвитку сільськогосподарських кооперативів, яка може стати рушійною силою якісних трансформацій не тільки в аграрній галузі, але й в економіці України в цілому.

Ключові слова: трансформація української економіки, сільськогосподарські кооперативи, суперечності розподілу доходів, державна підтримка кооперативного руху.

Вступ. Російська агресія призвела до трагічних наслідків в усіх сферах людського життя в Україні: політичній, економічній, соціальній тощо. Зруйновані міста й села, підприємства й об'єкти інфраструктури. Загинули та були поранені величезна кількість військових та цивільних. Доли багатьох людей понівечені.

Втім мало хто сумнівається, що Україна встоїть та переможе. А після перемоги почнеться величезна робота з відбудови, а краще сказати, з трансформації країни, в тому числі й її економіки. Але вже сьогодні треба планувати певні напрями цієї трансформації, яка повинна забезпечити виживання та розвиток країни у довгостроковій перспективі.

Одним з напрямів повоєнної трансформації є відновлення та подальший розвиток аграрного сектору, який є одним з найважливіших в українській економіці. В рамках цього сектору реформам підлягають в тому числі і відносини власності на засоби виробництва, тобто потребують широкого впровадження процеси децентралізації власності і управління. Кроком уперед тут, на наш погляд, буде створення і впровадження державної програми створення й розвитку кооперативів.

Аналіз розвитку кооперації взагалі пов'язують, перш за все, з працями Р. Оуена, Ш. Фур'є, М. Туган-Барановського, С. Бородаєвського та багатьох інших теоретиків кооперативного руху [1-3]. Сучасний етап дослідження проблем кооперації, в тому числі й сільськогосподарської, представлений роботами С.І. Бабенко, С.Д. Гелея, Я.А. Гончарука, Д.В. Ковальова, В.В. Міракіна та інших [4-7]. Але значна кількість наукових публікацій з цих питань потребує подальшого теоретичного розгляду задля ефективного застосування на практиці.

Метою роботи є дослідження необхідності розвитку кооперації в сільському господарстві України, виходячи з потреб її повоєнної трансформації та світового досвіду.

Викладення основного матеріалу. Питання демократизації власності та управління, більш справедливого розподілу благ, які створені руками людей, давно були предметом історико-економічного аналізу. При цьому пропонувались різні шляхи розв'язання цієї проблеми, навіть утопічні (наприклад, марксистсько-ленінська теорія розподілу при комунізмі через усупільнення засобів виробництва). Але головним способом здійснення більш справедливого та демократичного присвоєння матеріальних благ став такий, що заснований на спільному володінні робітниками засобами виробництва в різних модифікаціях: кооперативи, товариства, колективні підприємства тощо.

Джерела кооперативного руху знаходяться ще у XVIII сторіччі, коли один з «піонерів» кооперації, Б. Франклін, створив кооператив зі страхування житлових будинків. Теоретичне ж обґрунтування ідеї кооперації належить Р. Оуену та Ш. Фур'є. Останній, до речі, цілком слушно вважав, що інстинкт власності є самим могутнім важелем для посилення життєдіяльності цивілізованих народів, а продуктивність праці власника вдвічі більша за раба або найманого працівника [1, с. 34-35].

Проте ідеї кооперації пробивали собі шлях в економічних відносинах в усіх країнах дуже й дуже важко. І хоча в XIX сторіччі в США та Європі в значній кількості почали створюватися різноманітні кооперативи, що призвело навіть до створення у 1895 році у Лондоні Міжнародного кооперативного альянсу, широкого розповсюдження вони набули після Другої світової війни. Нині ж до Міжнародного кооперативного альянсу входять 292 кооперативні організації з 95 країн, які представляють інтереси понад мільярда людей. Послугами кооперативних організацій користується половина населення планети. На кооперативних підприємствах у світі працює понад 250 мільйонів чоловік. Обороти підприємств становить 2,2 трильйони доларів [6, с. 26]. Значну частку серед усіх кооперативів складають сільськогосподарські. Грошовий оборот 96 найбільших агрокооперативів у світі становить \$800 млрд – це значить, що сама концепція кооперативів є дуже вигідною для сільського господарства [6, с. 27].

Тобто, сільськогосподарський кооператив – це популярна модель організації рослинництва та тваринництва: у всьому світі налічується понад 1,2 млн. таких господарств. Втім, в Україні на початок 2021 року було зареєстровано лише 1269 аграрних кооперативів, а їхня частка на українському ринку сільськогосподарської продукції становить трохи більше 1% [8].

Загальновідомим є той факт, що Україна належить до провідних світових виробників сільськогосподарської продукції, яка також є найважливішою статтею українського експорту. За даними Є. Григоренко та М. Шніцер у 2021 році агроекспорт України становив 27,8 мільярда доларів США, тобто 41% від загального експорту товарів. Україна відіграє вирішальну роль у постачанні 122 олійних культур і зерна на світовий ринок. У 2021/2022 маркетинговому році країна виробила понад 30% світового виробництва соняшнику та соняшникової олії та понад 27% соняшникового шроту (Міністерство сільського господарства

США, квітень 2022 року). Це зробило її світовим експортером номер один соняшникової олії (46% світового експорту) і соняшникового шроту (54% світового експорту). Країна посідає шосте місце за обсягом виробництва та третє за обсягом експорту ріпаку (20% світового експорту), четверте місце за виробництвом та третє за експортом ячменю (17% світового експорту) та шосте за виробництвом і четверте за експортом кукурудзи (12% світового експорту) [9, с. 122-123].

Але ці досягнення є результатом не стільки інтенсивного, скільки екстенсивного зростання. Через доволі великий масштаб посівних площ, дотепер максимізація урожаю на одиницю площі не була пріоритетом. Порівняно із західноєвропейськими аграрними регіонами Україна використовує менше високоякісних добрив і пестицидів, що призводить до нижчої середньої врожайності. У сільськогосподарській галузі домінують особливо великі агрохолдинги з посівними площами до 100 тис. га. Для порівняння, західноєвропейські ферми зазвичай займають близько 70 гектарів. Одним із наслідків розміру українських компаній є те, що вони менш успішно впроваджують ефективні системи заохочення та належного управління [9, с. 124].

Цей вислів ще раз підкреслює висновок про те, що менші за розмірами (як правило), але більш ефективні кооперативні господарства, спроможні надати додатковий поштовх розвитку сільського господарства країни, збільшити розміри його експорту та, відповідно, обсяги надходження так необхідних для держави валютних коштів.

Тепер коротко про самі кооперативи у аграрному секторі, їхні переваги та недоліки. Взагалі кооперативи – це об'єднання, якими володіють працюючі у них члени. Сільськогосподарські кооперативи відрізняються від інших типів організацій особливими принципами створення та функціонування. До них, за

словами Р. Елайджа, належать: добровільне та відкрите членство; демократичність організації; обов'язкова участь членів об'єднання у його господарській та іншій діяльності; автономність та незалежність організації; сприяння розвитку сільськогосподарської кооперації (освіта, навчання, інформація); взаємодія з іншими об'єднаннями; врахування інтересів місцевого населення [8].

Наявність сільськогосподарських кооперативів є ознакою сталого розвитку того чи іншого регіону. Об'єднавши зусилля та створивши власні торгові підрозділи, виробникам аграрної продукції легше буде виходити на ринки збуту та закупівель, отримуючи максимально вигідні ціни.

Основними перевагами аграрних кооперативів є:

- 1) демократичність виробничої та управлінської діяльності;
- 2) зменшення витрат на одиницю продукції, збільшення прибутку та кращий захист від економічних ризиків у порівнянні з індивідуальними фермерськими господарствами;
- 3) значні можливості для оптимального виходу на ринки збуту;
- 4) покращення соціального становища у своєму регіоні за рахунок більш справедливого розподілу зароблених коштів та спрямування частини з них на соціальні потреби.

В той же час сільськогосподарські кооперативи, як і усі компанії, власність яких належить їхнім робітникам, мають певні недоліки, що заважають їхньому повсюдному поширенню та сталому розвитку. До таких відносяться: розбіжності в колективі з приводу принципів розподілу чистого прибутку та різниці у доходах членів кооперативу; недостатні фінансова стійкість та можливість швидкого акумулювання необхідних коштів (наприклад, для термінової закупівлі добрив за вигідними на цей час цінами); слабкість економічної підготовки персоналу,

особливо в сфері маркетингу; низький рівень використання сучасних технологій землеробства.

Наявність цих недоліків не є непереборною. У багатьох країнах світу в рамках регульованого ринку в той чи інший час впроваджуються різні методи їхнього усунення та розв'язання суперечностей, які виникають цій основі. Що можна запропонувати задля того, щоб зробити аграрні кооперативи привабливими та стимулювати їхнє широке розповсюдження?

Головна перевага компаній, в тому числі й сільськогосподарських кооперативів, що належать їхнім робітникам, полягає у демократизації власності та управління. Це дозволяє відійти від використання в них найманої праці (за виключенням випадків, коли є необхідність у запрошенні зі сторони менеджерів, маркетингологів, сезонних робітників тощо), розкрити потенціал членів кооперативу, які працюють на себе і отримують дохід в залежності від результатів як власної праці, так і господарювання усього колективу. Можливість приймати участь в управлінні на різних рівнях теж є прогресивним елементом функціонування сучасної компанії.

Втім, з іншого боку, тут спостерігаються й суперечності, розв'язання яких обов'язково потрібно для сталого розвитку кооперативів. До цих суперечностей можна віднести:

- суперечність між розподілом за працею та розподілом за капіталом;
- суперечність між короткостроковими інтересами членів с/х кооперативів як робітників та їхніми довгостроковими інтересами як співвласників;
- суперечність між ефективністю господарчої діяльності та економічною рівністю, яка викликає суттєву диференціацію в доходах.

Як відмічалось у наших попередніх працях, що присвячені проблемам розподілу в компаніях, які належать їхнім працівникам, дані суперечності

вирішуються в кожній з них зі своїми особливостями, але базуються на певних загальних принципах [10, 11]. В повній мірі це стосується і аграрних кооперативів, де мають місце схожі відносини власності та принципи організаційної побудови. Засоби і методи розв'язання цих суперечностей наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Суперечності розподілу доходів в сільськогосподарських кооперативах
та шляхи їхнього розв'язання

Тип суперечності	Шляхи розв'язання
Суперечність між розподілом за працею та розподілом за капіталом	– встановлення оптимального співвідношення між розмірами фонду оплати праці та фондом виплати дивідендів. Воно може коливатися в межах від 2:1 до 3:1.
Суперечність між короткостроковими інтересами співробітника кооперативу як робітника та його довгостроковими інтересами як співвласника	– встановлення оплати праці топ- і мідл-менеджменту на рівні, який перевищує середній в кооперативі у декілька разів, або дорівнюючий 10-15% загального фонду оплати праці; – збільшення робітниками-співвласниками своєї індивідуальної частки в сукупному капіталі за рахунок коштів, які спрямовуються з чистого доходу до фонду розвитку.
Суперечність між ефективністю господарчої діяльності та економічною рівністю, яка викликає суттєву диференціацію в доходах персоналу	– встановлення оптимальних пропорцій та обмежень диференціації доходів в кооперативі (пропонується приблизна різниця між найвищою та найнижчою заробітною платою у співвідношенні 5:1); – надання усім робітникам-співвласникам можливості приймати участь в управлінні у різних формах.

Джерело: авторська розробка

Зазначимо, що використання тих чи інших методів цілковито залежить від внутрішніх рішень, тобто члени кооперативу самі вирішують, які з них застосовувати і в яких значеннях. Держава до цього не повинна мати ніякого відношення.

Суттєвою проблемою в економічній діяльності аграрних кооперативів може бути обмеженість їхніх фінансових ресурсів (найчастіше за все обігових коштів), що в якийсь час знадобляться для закупівлі певних ресурсів. Наприклад, в рослинництві через сезонність виробничих процесів потреба у посівному

матеріалі, добривах, значних обсягах палива та інших ресурсах виникає на певних етапах. Звернення до банків по кредити в сучасних українських реаліях не є раціональним вчинком. Досвід фінансових відносин великого іспанського кооперативу «Мондрагон» («Mondragon Cooperative Corporation»), коли всі працівники вносять у свій кооператив частину власних коштів (9-14 тис. євро з можливою розстрочкою на декілька років, забрати які можна тільки під час виходу на пенсію), що дає змогу підтримувати високу капіталізацію [6, с. 29], теж навряд чи може бути прийнятним на перших порах для більшості вітчизняних сільськогосподарських кооперативів через брак власних коштів.

Тому основним джерелом фінансової підтримки кооперативів залишаються державні кошти. Майже у всьому світі держава підтримує сільгоспвиробників, особливо невеликих, у таких формах, як: надання кредитів на пільгових умовах; звільнення від оподаткування на деякий час робіт, що пов'язані з інноваціями або модернізацією; компенсація частини витрат на придбання нової техніки та обладнання; виплати дотацій на виробництво певних видів продукції і так далі. На противагу цьому в Україні державні пільги отримують переважно великі агрохолдинги, що ніяк не стимулює ані розвиток фермерських господарств, ані створення на їхній основі сільськогосподарських кооперативів.

Можна, безумовно, погодитися з В.В. Прохоровою, яка вважає, що окрім обмеженості власного капіталу у малих підприємств (а більшість кооперативів можна віднести до таких) їхні фінансові проблеми пов'язані також із невисокою кваліфікацією підприємців у питаннях фінансового менеджменту і неможливістю мати повний штат необхідних фахівців. На її думку в цьому питанні теж потрібна державна підтримка шляхом розробки спеціальних програм фінансування [12, с. 135].

Наступна проблема повинна вирішуватися як зусиллями держави, так і

власними силами членів кооперативів. Економічна грамотність, обізнаність сучасними досягненнями економічної науки, є нагальною потребою будь-якої людини, яка хоче вести ефективну підприємницьку діяльність. Не буде ладу в кооперативі, де значна кількість учасників має слабку базову економічну підготовку.

Тому, з одного боку, керівництво кооперативу, яке обізнано в економічних питаннях і, як правило, має економічну освіту, повинно стимулювати набуття членами кооперативів знань з економіки шляхом їхньої самоосвіти, направлення деяких з них на навчання в різних формах, проведення семінарів із запрошенням фахівців. Прикладом тут може бути організація навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації в том же «Мондрагоні» або у японській національній федерації сільськогосподарських кооперативів ZEN-NOH, де існують спеціальні програми навчання членів кооперативів [6, с. 28]. З іншого боку, й держава повинна допомагати аграрним кооперативам в цьому процесі, особливо на початку їхнього створення та функціонування, надаючи можливість використовувати свою наявну освітню базу та фінансуючи повністю або частково навчання (і не тільки економічне) та перекваліфікацію. Суттєвою допомогою тут стануть й іноземні грантові програми.

Використання сучасних обладнання та технологій землеробства теж може бути не під силу багатьом українським сільськогосподарським кооперативам, бо вони на перших порах потребують значних капіталовкладень. Тому державна підтримка, гранти або приватні інвестиції (в тому числі й іноземні) – це перевірені часом варіанти вирішення цієї проблеми. Довоєнні інвестиції компанії «Данон» («Danone») у створення в Україні молочних і полуничних кооперативів та придбання ними ефективного обладнання – яскраве тому підтвердження [7, с. 176].

Але таких прикладів дуже мало і вони кардинально не змінюють ситуацію, якщо стосуються незначної частки агросектора. До речі, грантова підтримка малим сільгоспвиробникам та кооперативам, яка оголошена у лютому цього року Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (ФАО), на жаль, обмежується лише декількома напрямками у чотирьох західних областях України [13].

Є надія, що ситуація зрушить з мертвої точки після війни, коли почне відбуватися трансформація в економіці і в Україну повернуться західні інвестиції. Проте сподіватися лише на фінансування придбання сучасних обладнання і технологій землеробства іноземними фондами та приватними інвесторами не варто. Потрібна ініціатива самих сільгоспвиробників по створенню кооперативних об'єднань, з метою більш ефективного використання ресурсів та хоча б мінімальна їхня державна підтримка.

Висновки. Війна в Україні триває. Економіка країни після падіння на третину у 2022 році перебуває у дуже непростому становищі. Проте обмірковувати варіанти повоєнної трансформації економіки потрібно вже сьогодні. На жаль, в планах відбудови України, які представлені на загальний розгляд, не акцентовано увагу на необхідності розвитку кооперативного сектору в сільському господарстві. Хоча зі світового досвіду відомо, яку потужну силу мають аграрні кооперативи в багатьох країнах. Вважаємо, що потрібна сучасна державна комплексна програма підтримки створення та розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні, яка може стати рушійною силою якісних трансформацій не тільки в аграрній галузі, але й в економіці країни в цілому.

Використана література

1. Творцы кооперации: Сборник / Сост. Л.А. Самсонов. – М.: Моск. рабочий, 1991. – 300 с.
2. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации [предисл., коммент.: Л.А. Булочкина, Г.Н.Сорвина, Т.П. Субботина]. – М.: Экономика, 1989. – 496 с.
3. Бородаєвський С.В. Історія кооперації. Прага: Укр. громад. видав. фонд, 1925. 344 с.
4. Історія кооперативного руху: підруч. для кооперативних вузів/ Бабенко С.І., Гелей С.Д., Гончарук Я.А. та ін. – Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1995. – 410 с.
5. Ковальов Д.В. Історія сільськогосподарської кооперації в Україні: використання досвіду в сучасному контексті. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8894>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.84. (дата звернення: 27.03.2023).
6. Міракін В.В. Розвиток сільськогосподарської кооперації зарубіжних країн. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 25. С. 25 – 32. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/25-2018>. (дата звернення: 29.03.2023).
7. Міракін В.В. Сучасні тенденції розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 173-181. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/27.pdf. (дата звернення 01.04.2023).
8. Елайджа Р. Сільськогосподарські кооперативи: види, плюси та мінуси. URL: <https://eos.com/uk/blog/silskohospodarski-kooperatyvy/> (дата звернення: 30.03.2023).
9. Григоренко Є., Шніцер М. Бізнес-середовище// Відбудова України: принципи та політика. За ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Б. Ведер ді Мауро. CEPR. 2022. 508 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf.
10. O. Mnykh , O. Dikan , V. Yukhnov, L. Kvasova, M. Shkvaryluk. The role of personnel motivation in the risk management system of energy companies with employee stock ownership. 8th International Scientific Conference on Sustainability in Energy and Environmental Science, 21-22 October 2020, Ivano-Frankivsk, Ukraine. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57221963812&eid=2-s2.0-85100766395>.
11. Юхнов Б.Ю., Корсаков Д.О. Аналіз та шляхи розв'язання суперечностей мотивації персоналу компаній з робочою акціонерною власністю.

Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка, 8(16). 2020. URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-8\(16\)-11](https://doi.org/10.33296/2707-0654-8(16)-11).

12. Прохорова В.В. Організаційно-економічне забезпечення розвитку малого підприємництва України. *Бізнес-інформ*. 2012. № 9. С. 132-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_9_26.

13. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/grantova-pidtrimka-fao-ta-yes>. (дата звернення 02.04.2023).

References

1. Tvoritsy kooperatsyy: Sbornyk / Sost. L.A. Samsonov. – M.: Mosk. rabochyi, 1991. – 300 s.

2. Tuhan-Baranovskyi M.Y. Sotsyalnye osnovy kooperatsyy [predysl., komment.: L.A. Bulochkina, H.N.Sorvyna, T.P. Subbotyna]. – M.: Ekonomyka, 1989. – 496 s.

3. Borodaievskyi S.V. Istoriia kooperatsii. Praha: Ukr. hromad. vydav. fond, 1925. 344 s.

4. Istoriia kooperatyvnoho rukhu: pidruch. dlia kooperatyvnykh vuziv/ Babenko S.I., Helei S.D., Honcharuk Ya.A. ta in. – Ukoopspilka, Lvivska komertsiiina akademiia. – Lviv: Instytut ukrainoznavstva NANU, 1995. – 410 s.

5. Kovalov D.V. Istoriia silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini: vykorystannia dosvidu v suchasnomu konteksti. *Efektivna ekonomika*. 2021. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8894>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.84. (data zvernennia: 27.03.2023).

6. Mirakin V.V. Rozvytok silskohospodarskoi kooperatsii zarubizhnykh krain. *Infrastruktura rynku*. 2018. Vypusk 25. S. 25 – 32. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/25-2018>. (data zvernennia: 29.03.2023).

7. Mirakin V.V. Suchasni tendentsii rozvytku silskohospodarskykh kooperatyviv v Ukraini. *Ekonomika i suspilstvo*. 2018. Vypusk 16. S. 173-181. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/27.pdf. (data zvernennia 01.04.2023).

8. Elaidzha R. Silskohospodarski kooperatyvy: vydy, plusy ta minusy. URL: <https://eos.com/uk/blog/silskohospodarski-kooperatyvy/>. (data zvernennia: 30.03.2023).

9. Hryhorenko Ye., Shnitser M. Biznes-seredovyshe// Vidbudova Ukrainy: pryntsyepy ta polityka. Za red. Yu. Horodnichenka, I. Solohub, B. Veder di Mauro. CEPR. 2022. 508 s. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf.

10. O. Mnykh, O. Dikan, B. Yukhnov, L. Kvasova, M. Shkvaryluk. The role of personnel motivation in the risk management system of energy companies with employee stock ownership. 8th International Scientific Conference on Sustainability in Energy and Environmental Science, 21-22 October 2020, Ivano-Frankivsk, Ukraine. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57221963812&eid=2-s2.0-85100766395>.

11. Iukhnov B.Iu., Korsakov D.O. Analiz ta shliakhy rozviazannia superechnosti motivatsii personalu kompanii z robochoiu aktsionerною vlasnistiu. Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriiia Ekonomika, 8(16). 2020. URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-8\(16\)-11](https://doi.org/10.33296/2707-0654-8(16)-11).

12. Prokhorova V.V. Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia rozvytku maloho pidpriemnytstva Ukrainy. Biznes-inform. 2012. № 9. S. 132-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_9_26.

13. Ofitsiinyi sait Ministerstva ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/grantova-pidtrimka-fao-ta-yes>. (data zvernennia 02.04.2023).

Anzhelika I. Slastianyкова

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Management,
Ukrainian Engineering and Pedagogics Academy, Kharkiv, Ukraine

Artem S. Rusanov

An applicant of the 1st year of the third (educational and scientific) level
of higher education,
Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Kharkiv, Ukraine

DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE POST-WAR TRANSFORMATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE

Abstract. The article examines the importance and role of the creation and development of agricultural cooperatives in the post-war transformation of the economy of Ukraine. The current state of Ukrainian agriculture, its place in the Ukrainian and world economy is shown. Attention is focused on the achievements and shortcomings inherent in the agrarian sector of the Ukrainian economy. The level of development of agricultural cooperatives in the world, their advantages and the problems they face are studied. It is noted that their advantages include: democratic production and management activities; reduction of costs per unit of production, increase in profit and better protection against economic risks in comparison with individual farms; significant

© Українська інженерно-педагогічна академія

© ГО «Школа адаптивного управління соціально-педагогічними системами»

© Сластиянікова А., Русанов А.

opportunities for optimal access to sales markets; improving the social situation in their region due to a fairer distribution of earned funds and directing part of them to social needs. At the same time, the special property relations that exist in the cooperative sector lead to certain serious problems, which include: disagreements in the collective regarding the principles of distribution of net profit and the difference in income of cooperative members; insufficient financial stability and the ability to quickly accumulate funds necessary for production needs; weak economic training of personnel; low level of use of modern farming technologies. Recommendations have been developed for solving the main problems, many of which are identical to those that exist in companies owned by their workers. Examples of solutions to similar issues in various foreign agricultural cooperatives are given. Emphasis is placed on the need for state support of the cooperative movement in the country through the development of a special comprehensive program for the creation and development of agricultural cooperatives, which can become a driving force for qualitative transformations not only in the agrarian industry, but also in the economy of Ukraine as a whole.

Keywords: transformation of the Ukrainian economy, agricultural cooperatives, contradictions in income distribution, state support of the cooperative movement.